

W ROCZNICĘ

1533

1918

1933

GRODNO

1933

LISTOPAD

JEDNODNIÓWKA AKADEMICKIEGO ODDZIAŁU
ZWIĄZKU STRZELECKIEGO W GRODNI

WAWEL NADNIEMEŃSKI.

Grodno dotychczas było uważane za drugie po Wilnie miasto na ziemiach północno-wschodnich Rzeczypospolitej pod względem zachowanych w niem zabytków. Posiada dwa zamki królewskie: stary z czasów Witolda, przebudowany przez Batorego, w którym wielki król Stefan ostatnie dni swojego żywota zakończył, i nowy — z czasów saskich — miejsce smutnej pamięci ostatniego sejmku przedrozbiorowego i pobytu króla Stanisława Augusta przed wywiezieniem jego do Petersburga. Na miejscu Nowego Zamku stały za Jagiellonów „Domus Regia“ i tu zmarł Kazimierz Jagiellończyk, jako też święty syn jego Kazimierz.

Fara Witoldowa, przebudowana przez królową Bonę w 1551 r., — miejsce modłów św. Kazimierza i Batorego (kościół po-jezuicki powstał po r. 1647), wkrótce otrzyma nowe szaty zewnętrzne, utrzymane w charakterze epoki Bony.

Rodzone ciotki Jana III: Anna, przełożona klasztoru PP. Brygidek w Grodnie, i Aleksandra z Sobieskich Wesołowska pochowane są w założonym przez nie kościele po-brygidzkim (dziś SS. Nazaretanek).

Świątynia na Kokozy, której powstanie sięga XI—XII w., dotychczas była uważana za najstarszy zabytek warownego budownictwa kościelnego na ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej.

W ostatnich czasach przeprowadzana jest akcja ratowania zbocza góry Zamkowej od strony Niemna i w związku z obniżaniem poziomu dziedzińca zamkowego wyłoniły się z ziemi nowe, nieznane dotychczas, zabytki budownictwa wczesno-sredniowiecznego, które stanowić będą chlubę Grodna.

Został odkryty najdawniejszy nietylko w Polsce, lecz i w krajach ościennych, „terem“ mieszkalny z okresu książęcego Grodna, wzniesiony z płaskiej, ozdobio-

nej znakami reliefowemi, cegły i gładów polnych o jednej gładzonej powierzchni.

Obok budynku mieszkalnego książąt grodzieńskich odkryte zostały resztki zabudowań drewnianych, a nawet fortyfikacyj drewnianych (ostrokołów) z chodnikami, pochodzących z XII — XIII ww., i świątynia murowana, bardziej niż kołosa niegdyś ozdobiona gładami i ceramiką (tafelkami kolorowemi), pochodząca przypuszczalnie z XI wieku.

Gdy jakaś burza dziejowa spowodowała zrujnowanie tej świątyni (może pożar 1183 r.?) powstał na gruzach jej pagórek, a w drugiej połowie XIII w. wzniesiono nową świątynię murowaną z jedną absydą półokrągłą. Zachowały się nawet ślady przysposobienia jej do obrządku wschodniego, chociaż początkowo była wzniesiona jako świątynia katolicka. Dla kogo i przez kogo początkowo została wzniesiona—trudno dziś ustalić. W świetle źródeł kronikarskich mogła być wzniesiona dla Marty, żony króla litewskiego Mindowga, ponieważ wiadomo, iż była chrześcijanką i nie w sercu gdzieś Litwy pogańskiej, a w odwiecznie chrześcijańskim Grodnie mogła istnieć. Być może miał tu punkt oparcia dominikanin Wit, wyświęcony w Polsce na biskupa pierwszego Litwy, chociaż Krzyżacy wysunęli swojego biskupa dla Litwy, Chrystjana. Obaj jednakże byli obecni na chrzcie Mindowga.

Gdy wrócił z wyprawy na górę Athos syn Mindowga Wojszełk, jako chrześcijanin (przyjął chrzest według obrządku wschodniego), mógł kazać świątynię zamkową dostosować do obrządku wschodniego.

Świątynia ta jednakże niedługo istniała. Już w okresie walk z Krzyżakami, a być może i z Rusią Halicką, uległa dewastacji.

Prace wykopaliskowe jeszcze trwają. Jeszcze wiele tajemnic Zamku Starego mogą odsłonić.

Dziś jednakże już można stwierdzić, że wyniki dotychczasowe pozwalają wiedzę naszą o sztuce i kulturze na ziemiach północno - wschodnich Rzeczypospolitej przesunąć conajmniej o dwa wieki wstecz, do czasów, gdy panowali wszechwładnie nad Niemnem Normanowie, którzy wcześniej byli chrześcijanami, aniżeli tu Słowianie.

Pod odkrytymi budowlami murowanymi zalegają zwęglone resztki budowli najprawdopodobniej normañskich i tem tylko można wytłumaczyć pochodzenie nazwy Grodna, znanego cesarzowi bizantyńskiemu, Konstantynowi Porfirogenecie, już w połowie X wieku pod nazwą Nemogardas. Gardr — Normanowie nazy-

wali miejsce ogrodzone, ogrodzony dwór, stąd musieli zapożyczyć Litwini swoje Gardas, a w szczególności Gardinas — odwieczną nazwę Grodna.

W związku z przypadającymi w roku bieżącym 400-ej rocznicy urodzin wielkiego króla Stefana Batorego, a w 1936 350 jego zgonu na Królewskim Zamku Starym w Grodnie, powstał Wojewódzki Komitet uczczenia pamięci króla Stefana Batorego w Grodnie pod protektoratem Pana Prezydenta Rzeczypospolitej.

Królewski Zamek Stary w Grodnie będzie siedzibą Głowy Państwa i jednocześnie skarbnicą pamiątek krajowych (Muzeum Pańswowe), a wraz z kompleksem zabytków pierwszorzędnej wartości naukowej, spełni rolę Wawelu Nadniemeńskiego.